

האבלות בספירת העמר – חזרה לאקורות

Mourning During the 'Omer

(1) הלכות ר"ץ גיאת הלכות חדש וספירת העומר עמוד שמד (דומה למופיע בתשובות הגאונים – שערי תשובה סימן רע"ח) ומנהג בכל ישראל שלא לישא בין פסח לעצרת ומשום אבילות הוא ולא משום איסור הוא שכך אמרו חכמים שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לר' עקיבא וכולן מתו בין פסח לעצרת שלא נהגו כבוד זה בזה וכולן מתו באסכרה ומאותה שעה ואילך נהגו להתאבל עליהן שלא לישא אשה בימים הללו. ודוקא נשואין שעקר שמחה בחופה ובכניסה אבל לארס ולקדש לא. ונשואין נמי מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו אבל אם בא לשאול לכתחלה מורין לו שלא לעשות ושלא לסתור מנהג ישראל וכן הורו הגאונים.

The practice of avoiding weddings first noted in the 10th century - attributed to the story of R. Akiva's students

(2) משנה כתב יד קאופמן יבמות ו:1
לא יבטל אדם מפריה ורביה, אלא אם כן יש לו בנים.
בית שמי אומרים: שני זכרים.
ובית הלל אומרים: זכר ונקבה, שניאמר: זכר ונקבה בראש

A man may not neglect the mitzva to be fruitful and multiply unless he already has children.

Beit Shammai say: One fulfills this mitzva with two males,

and Beit Hillel say: A male and a female, as it is stated: *Male and female He created them*

(3) יבמות סב:

תניא, רבי יהושע אומר: נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, שנא': (קהלת י"א) בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים ר"ע אומר: למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו, היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו, שנא': בבקר זרע את זרעך וגו'. אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפריס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן: אסכרה.

It was taught: R. Joshua said, If a man married in his youth, he should marry again in his old age; if he had children in his youth, he should also have children in his old age; for it said, *In the morning sow thy seed and in the evening withhold not thine hand; for thou knowest not which shall prosper, whether this or that, or whether they shall both be alike good*. R. Akiba said: If a man studied Torah in his youth, he should also study it in his old age; if he had disciples in his youth, he should also have disciples in his old age. For it is said, *In the morning sow thy seed etc.*

It was said that R. Akiba had twelve thousand pairs of disciples, from Gabbatha to Antipatris; and all of them died at the same time because they did not treat each other with respect. The world remained desolate until R. Akiba came to our Masters in the South and taught the Torah to them. These were R. Meir, R. Judah, R. Jose, R. Simeon and R. Eleazar b. Shammua; and it was they who revived the Torah at that time.

A Tanna taught: All of them died between Passover and Pentecost.

R. Hama b. Abba or, it might be said, R. Hiyya b. Abin said: All of them died a cruel death. What was it?

R. Nahman replied: Croup.

קהלת י"א:

בַּבֶּקֶר זָרַע אֶת־זֶרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־תִּנַּח יָדְךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר הַזֶּה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כָּאֶחָד טוֹבִים:

In the morning sow your seed and in the evening do not stay your hand;
For you do not know which will prosper, whether this or that, or whether
both alike will be good

(4) בראשית רבה פרשה סא

בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך, רבי אליעזר ורבי יהושע רבי אליעזר אמר אם זרעת בבכיר זרע באפיל שאין אתה יודע איזהו יכשר אם של אפיל אם של בכיר ואם שניהם כאחד טובים, רבי יהושע אמר אם בא עני אצלך בשחרית תן לו, בערבית תן לו, שאין אתה יודע איזה מהן הקב"ה כותב עליך הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים, רבי ישמעאל ורבי עקיבא רבי ישמעאל אומר אם למדת תורה בנערותך למוד תורה בזקנותך שאין אתה יודע איזה מהן מתקיים לך הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים, ר' עקיבא אומר אם היו לך תלמידים בנערותך עשה לך תלמידים בזקנותך שאין אתה יודע איזה מהם מתקיים לך זה או זה ואם שניהם כאחד טובים, ר"ב אלף תלמידים היו לר"ע מעכו ועד אנטפריס וכולם בפרק אחד מתו, למה שהיתה עיניהם צרה אלו באלו ובסוף העמיד שבעה, רבי מאיר, ורבי יהודה, רבי יוסי, ור' שמעון, ורבי אלעזר בן שמוע, ורבי יוחנן הסנדלר, ור' אליעזר בן יעקב, ואית דאמרי ר' יהודה, ור' נחמיה, ורבי מאיר, רבי יוסי, ורשב"י, ור' חנינא בן חכינאי, ורבי יוחנן הסנדלר, א"ל בניי, הראשונים לא מתו אלא שהיתה עיניהם צרה אלו לאלו תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם, עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה

(5) קהלת רבה פרשה יא

בבקר זרע את זרעך, רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר אומר אם זרעת בבכיר זרע באפיל, שאין אתה יודע איזה מתקיים לך, אם הבכיר ואם האפיל, כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה, רבי יהושע אומר נשאת אשה בילדותך ומתה תשא בזקנותך, היו לך בנים בילדותך, יהיו לך בנים בזקנותך, שנאמר בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה, ר' ישמעאל ור' עקיבא, ר' ישמעאל אומר אם למדת תורה בנערותך, למד בזקנותך שאין אתה יודע אי זו תורה מתקיימת, אם של נערותך אם של זקנותך, ואם שניהם כאחד טובים, ורבי עקיבא אומר שנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד אנטפריס וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת ובסוף העמידו לי שבעה ואלו הן, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי מאיר ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי ורבי אליעזר בנו של ריה"ג ורבי יוחנן הסנדלר, אמר להם הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה אתם לא תהיו כן מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה

(6) תנחומא פרשת חיי שרה ח'

ד"א ויוסף אברהם ויקח אשה. זש"ה בבקר זרע את זרעך, שאין אתה יודע איזה מהן (שמרות) [מכשרות] לך. אם למדת תורה הרבה בנערותך, אל תשב לך בזקנותך, למה כי אינך יודע אי זה יכשר. ר' יהושע אומר אם בא לידך בבקר דבר של מצוה זרע את זרעך, אל תאמר לאו, ואם בא [דבר מצוה] לערב, ולערב אל תנח ידך, כי אינך יודע איזה מהן עומדות לך, אם של בקר, אם של ערב, אם שניהם [כאחד טובים]. ר' עקיבא אומר בבקר זרע את זרעך, אם העמדת תלמידים בנערותך, אל תשב מהעמיד אחרים בזקנותך. מעשה בר' עקיבא שהיו לו שלש מאות תלמידים בנערותו ומתו כלם, אילולי שהעמיד בזקנותו לא היה לו תלמיד אחד, והיה קורא על עצמו בבקר זרע את זרעך.

(7) אגרת רב שרירא גאון כיצד נכתבה המשנה אות י'

ומסר רבי עקיבא את עצמו להריגה (ברכות סא, ב) אחר שנפטר רבי יוסי בן קסמא, ונהרג ר' חנינא בן תרדיון ונתמעטה החכמה אחריהם. והעמיד ר' עקיבא תלמידים הרבה והוה שמדא על התלמידים של ר' עקיבא, והוה סמכא דישראל על התלמידים שניים של ר' עקיבא, דאמור רבנן שנים עשר אלף תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת ועד אנטיפטרס וכלם מתו מפסח ועד עצרת והיה העולם שמם והולך עד שבאו אצל רבותיהם שבדרום ושנאה להם רבי מאיר ור' יוסי ר' יהודה ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה כדאיתא ביבמות (סב, ב).

In R. Sherira Ga'on Epistle, R. Akiva's students are victims of persecution

(8) ספר שבולי הלקט סדר פסח סימן רלה

מה שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה לאחר שקיעת החמה בימים שבין פסח לעצרת יש תולין הטעם לפי שבין פסח לעצרת מתו תלמידי ר"ע קרוב לשקיעת החמה ובשם הרב ר' שמחה משפירא זצ"ל מצאתי עדיין צריכין אנו למודעי בבראשית רבה פרשה י"ז דגרסינן התם מפני מה הנשים מהלכות אצל המת תחלה אמר להן מפני שגרמו מיתה לעולם הולכות אל המת תחילה והלכך בידהן ובהן נוהגת מידה זו זרירות ונשכרות להודיע שבחן בכל דור ודור שקדמו אצל אותן תלמידים ולכבדן ולהתעסק בהן לפיכך נהגו שלא לעשות מלאכה באותו העת זכר לנשים צדקניות שהיו באותו הדור. ויש מקומות שנהגו שלא להסתפר לאחר פסח עד ל"ג לעומר וכן יש נוהגין שלא לישא נשים בין פסח לעצרת לפי שהימים עלולין הן שנפלה מגפה בתלמידי ר"ע. ויש מקומות שנוהגין לישא עד ר"ח אייר אבל לאחר ר"ח מתחילין שלא לישא. ואחי ר' בנימין נר"ו פי' הטעם מה שנהגו שלא לישא בין פסח לעצרת לפי מה שמצינו בסדר עולם פ"ג משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש שנאמר והיה מידי חדש בחדשו ר' יוחנן בן נורי אמר מן הפסח עד עצרת שנאמר ומדי שבת בשבתו וכן פי' הטעם מה שנהגו שלא לעשות מלאכה לאחר שקיעת החמה בימי ספירת העומר לפי שהעומר בא משעורים ושיעורו עשירית האיפה קמח וכן מנחת סוטה היתה שעשירית האיפה קמח שעורים. על כן נהגו הנשים צדקניות שלא לעשות מלאכה כל הלילות של ספירת העומר להיות להם לכבוד ולתפארת ולהיות להם לזכר וסימן לבעבור תהיה יראת ה' על פניהן ונווסרו כל הנשים אשר לא תבגודנה אשה מריעה ומצינו כיצא בה ויעש את כיוור נחושת במראות הצבאות אשר צבאו פתח אהל מועד:

In Shibolei haLeket (R. Zidkiyah of Italy, 13th c.), alternative reasons for the practices are suggested

(9) בעל המאור סוף מסכת פסחים

ובספירת העומר יש ששואלין מה טעם אין אנו אומרים בו זמן... ולספירת העומר אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפשנו לחרבן בית מאויינו...

In Sefer haMa'or, R. Zeraya haLevi (Provence, 12th c.), mourning during the 'Omer period is presented as inherent in a post-Hurban world

(10) אורחות חיים הלכות קידושין אות כא

... ואלו האנשים שלא דקדקו אלא עד ל"ג לעומר טועין הן כי מפסח ועד עצרת היה המקרה ומה שנזכר ל"ג בעומר אין זה כי אם מפני שאין מפסח ועד עצרת כי אם ל"ג ימים לבד שבתות וח' ימי הפסח וג' ימים של ראש חדש. והר"ז [והר"ן] ז"ל תירץ ואמר כי מצא בספרים ישנים מפסח ועד פרס החג. ופרס פי' ט"ו יום כדאמרי' שואלין ודורשין בהלכות הפסח ל' יום קודם החג. ויש מונעין ג"כ להקיז ולקבל רפואה לפי (שאינן) [שהן] מועדין לפורענות והבוטח בשם חסד יסובבנו.

R. Aharon haKohen of Lunel (Provence, 14th c.), other practices during this period are mentioned. He also explains the "33 days" of abstention.

(11) רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נתיב ה חלק ד דף מד טור ד

ומה שאין אומרי' זמן י"א לפי שאין כאן הנאה ולא שמחה כפדיון שיצא מכלל נפל וקרא חדתא וזה מורה דין ליודעין כי העומר בא מהשעורי' כמו שקבלו רז"ל מן הכתוב שאמר **ואם** תקיבמנחת בכורים ליי' כי על הבאת העומר הוא מדבר **ואם** זה אינו אלא חובה כמו **אם** כסף תלוה **אם** יהיה חיובל **אם** מזבח אבנים ואמרו כתיב הכא **אביב** וכתוב התם כי השעורה אביב והוא קרבן הסוטה שבאה משעורין מלשון סערת יי' **ולכן אין כונסים נשים ומגדלים שפם** ואף על פי שאמרו טעם אחר משום ב"ב אלף זוגות תלמידים של רבי עקיבא שמתו. ואמרו בתוספות כי מה שאמרו לג' יום אינו כמנהג העם אלא כשתסיר ז' ימי הפסח וז' שבתות וב' ימי ר"ח שהן י"ו שאין בהן אבלות נשארו מן המ"ט לג' יום וז' של"ג לעומר אמרו שיש במדרש עד פרוס עצרת והם ט"ו יום עצרת באמרם פרוס הפסח פרוס החג שהם ט"ו בניסן ובתשרי ובהסירן ט"ו נשארו לד' והם לג' שלמים ומגלחים בבקר של לד' כי מקצת היום ככלו ע"כ אינו מהספר.

R. Yerucham (14th c. Provence) provides yet more reasons for the practices during this period, including explanations for the "33 days" practice

(12) ישעיהו ס"ו:כג-כד

וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹא כָּל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר ה'.
וַיֵּצְאוּ וַרְאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי תוֹלְעָתָם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּבֵּה
וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר.

And it shall come to pass, that from one new moon to another, and from one sabbath to another, shall all flesh come to worship before Me, says the Lord. And they shall go forth and look upon the carcasses of the men that have rebelled against Me; For their worm shall not die, neither shall their fire be quenched and they shall be an abhorring unto all flesh.

(13) משנה כתב יד קאופמן עדיות ב:יא

אף הוא הָיָה אֹמֵר חֲמֵשֶׁה דְּבָרִין שְׁלֹשִׁים עָשָׂר חֹדֶשׁ:

(1) מִשְׁפֵּט דּוֹר הַמַּבּוּל, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ;

(2) מִשְׁפֵּט אִיּוֹב, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ;

(3) מִשְׁפֵּט הַמִּצְרִים, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ;

(4) מִשְׁפֵּט גּוֹג לְעֵתִיד לְבָא, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ;

(5) מִשְׁפֵּט רְשָׁעִים בְּגִיהֶנָּם, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אֹמֵר: מִן הַפֶּסַח עַד עֲצֵרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבְּתוֹ

[R. Akiva] also used to say that there are five things that [last] twelve months:

The judgment of the generation of the flood, twelve months;

The judgment of Job, twelve months;

The judgment of the Egyptians, twelve months;

The judgment of Gog and Magog in the time to come, twelve months;

The judgment of the wicked in hell, twelve months,

for it is said, *And it will be from [one] month until the [next appearance of the same] month.*

Rabbi Yohanan the son of Nuri says: From Passover to Shavuot, for it is said, *And from one sabbath until the [next] sabbath*

(14) אסתר ג:יב

וַיִּקְרָאוּ סְפָרֵי הַמֶּלֶךְ בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכְתֹּב כָּל־אִשֶּׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ...

(15) אסתר ד:ג

וּבְכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר־הַמֶּלֶךְ וּדְתוֹ מִגִּיעַ אֲבָל גָּדוֹל לִיהוּדִים וְצוּם
וּבְכֵי וּמִסָּפֵד שֶׁק וְאִפְר יֵצַע לְרַבִּים

(16) אסתר ח:ט

וַיִּקְרָאוּ סְפָרֵי־הַמֶּלֶךְ בַּעֲת־הַהִיא בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא־חֹדֶשׁ סִיּוֹן בְּשָׁלוֹשָׁה וְעֶשְׂרִים
בּוֹ וַיִּכְתֹּב כָּל־אִשֶּׁר־צִוָּה מִרְדֵּכָי...